

EEN ONDERZOEKENDE HOUDING

Werken aan professionele ontwikkeling

Maaïke van den Herik
Arnout Schuitema

Tweede editie

Boom

Met onderstaande unieke activeringscode krijg je via **www.boomstudent.nl** toegang tot de online leeromgeving. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de 2^e editie. Na activering van de code is de online leeromgeving twee jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende editie geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken. Deze activeringscode is alleen bruikbaar voor een studentlicentie en geeft geen toegang tot de docentomgeving van het platform. Ben je docent? Dan heb je jouw activeringscode per e-mail ontvangen. Deze code activeer je op **boomdocent.nl**.

Omslagontwerp: Haagsblauw, Den Haag

Beeld binnenwerk: Robby van der Meulen (p. 45, 63 en 129), Watterson (p. 117) en Shutterstock.com

© 2026 M. van den Herik, A. Schuitema | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining, machine learning or for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of Boom Uitgevers.

ISBN 9789024475711

NUR 133

www.boomstudent.nl

www.boom.nl/hogeronderwijs

Inhoud

Voorwoord	6
Inleiding	8
1 Wat is een onderzoekende houding?	13
1.1 Inleiding	13
1.2 De vier kenmerken van een onderzoekende houding	14
1.3 Het eindniveau van het hbo	15
1.4 Waarom is een onderzoekende houding belangrijk?	17
1.5 Een onderzoekende houding is niet nieuw	22
1.6 Literatuur	24
2 Een onderzoekende houding ontwikkelen	27
2.1 Inleiding	27
2.2 Hoe leer je een onderzoekende houding aan?	28
2.3 Drie fasen	29
2.4 Professionele intuïtie	36
2.5 Literatuur	38
3 Opmerkzaam zijn	41
3.1 Inleiding	41
3.2 Wat is 'opmerkzaam zijn'?	41
3.3 Strategieën bij 'opmerkzaam zijn'	44
3.4 Aandachtspunten bij opmerkzaamheid	49
3.5 Hoe nu verder?	50
3.6 Literatuur	51
4 Nieuwsgierig zijn	53
4.1 Inleiding	53
4.2 Wat is 'nieuwsgierig zijn'?	54
4.3 Omgaan met onzekerheid	56
4.4 Vragen stellen	60
4.5 Iets uitproberen	62
4.6 Reflectie op ervaringen van jezelf	64

4.7	Gericht zijn op wat anderen vertellen	65
4.8	Gericht zijn op geschreven bronnen	68
4.9	Wat leidt af van nieuwsgierig zijn?	71
4.10	Hoe nu verder?	72
4.11	Literatuur	72
5	Bedachtzaam zijn	75
5.1	Inleiding	75
5.2	Wat is 'bedachtzaam zijn'?	75
5.3	Bewust nadenken	76
5.4	Stilstaan	77
5.5	Je bewust zijn van je oordeel	80
5.6	Vanuit verschillende kanten naar een situatie kijken	83
5.7	Anders denken dan je geleerd hebt	85
5.8	Valkuilen bij bedachtzaam zijn	89
5.9	Hoe nu verder?	89
5.10	Literatuur	90
6	Kritisch zijn	93
6.1	Inleiding	93
6.2	Wat is 'kritisch zijn'?	93
6.3	Manieren van kritisch redeneren	98
6.4	Aandachtspunten bij kritisch zijn	106
6.5	Hoe nu verder?	108
6.6	Literatuur	109
7	Informatie delen	111
7.1	Inleiding	111
7.2	Wat is 'informatie delen'?	111
7.3	Effectief zijn in het delen van informatie	112
7.4	Creatief zijn in het delen van informatie	117
7.5	Valkuilen bij informatie op een creatieve manier delen	122
7.6	Informatie delen: met anderen meedenken	122
7.7	Niet iedereen heeft een onderzoekende houding	124
7.8	Hoe nu verder?	125
7.9	Literatuur	125
8	Tot slot	127
8.1	Inleiding	127
8.2	Vier praktijksituaties	128
8.3	Vijftien stellingen	132

Epiloog	134
Bijlage Zelfscan onderzoekende houding	135
Over de auteurs	139
Index	140

Voorwoord

Met dit boek willen we aankomende professionals in zorg, welzijn en onderwijs handvatten geven voor het ontwikkelen van een onderzoekende houding. De uitgave is geschikt voor de eerste fase van lerarenopleidingen en opleidingen zorg en welzijn. De doelgroep van het boek zijn aankomende hulpverleners en leerkrachten in het basis- en voortgezet onderwijs. Bij alle opleidingen die opleiden tot deze beroepen wordt in competenties, leeruitkomsten of eindtermen gesteld dat afgestudeerde hbo-studenten onderzoeksvaardigheden kunnen inzetten, uitkomsten van onderzoek kunnen gebruiken en kritisch kunnen redeneren en argumenteren. Van studenten wordt verwacht dat ze onderzoek leren inzetten in een professionele context. Ook moeten ze in hun denken verschillende perspectieven meenemen en om kunnen gaan met complexe informatie. Een zogenoemde onderzoekende houding is daarbij van groot belang.

In het verleden werd vaak verondersteld dat een onderzoekende houding automatisch aangeleerd wordt wanneer studenten in de loop van hun studie diverse studieopdrachten uitvoeren. Tegenwoordig is in veel opleidingen ruimte om expliciet aandacht te geven aan een onderzoekende houding. Boeken waarin het onderzoekend vermogen van studenten of professionals en het zelf doen van onderzoek wordt behandeld, zijn er in vele soorten. Maar boeken die specifiek gaan over een onderzoekende houding zijn er, ook tien jaar na de eerste uitgave van dit boek, nog weinig.

We hebben de afgelopen jaren gewerkt aan een nieuwe editie. De belangrijkste ontwikkelingen die verwerkt zijn in dit boek zijn de volgende:

- We belichten de mogelijkheden die *artificial intelligence* (AI) biedt om snel betrouwbare informatie te verzamelen, maar die ook een zekere kritische houding vragen. In voorbeelden en opdrachten komt de inzet van AI terug.
- In onderwijs-, zorg- en welzijnscontexten komen, vaker dan voorheen, complexe problematieken voor die onzekerheid en ontbrekende kennis met zich meebrengen. Voortschrijdend inzicht rond complexiteit of *wickedness* stelt dat voor het verder komen in complexe vraagstukken een aantal zaken van belang zijn. Ten eerste is het goed om oog te hebben voor de verschillende belangen van verschillende betrokkenen bij zo'n vraagstuk. Ten tweede is het goed om rekening te houden met verschillende soorten kennis of informatie die een rol spelen (wetenschappelijke kennis maar ook meningen, ervaringen, morele kennis, wetgeving). Een derde punt is dat een lineaire benadering

(analyseren, oorzaak vaststellen, interventie uitvoeren, evalueren) soms minder geschikt is. Deze aandachtspunten worden in deze editie geïntroduceerd en er wordt aandacht aan besteed in voorbeelden, opdrachten en de gegeven overdenkingen.

- In deze editie is er meer aandacht voor een actiegerichte aanpak, co-creatie en participatie. In de eerste editie was met name de professional aan zet in het zich onderzoekend opstellen. Nu wordt vaker uitgelegd hoe je als professional samen met anderen onderzoekend kunt zijn. Vaker wordt omschreven hoe je met die onderzoekende houding actief kunt handelen. Dit heeft ook geleid tot een kleine aanpassing van onze omschrijving van de onderzoekende houding.
- We hebben gepoogd een gezonde, vermogende en kansrijke maatschappelijke positie niet altijd als uitgangspunt te nemen in voorbeelden. Hierdoor is deze editie realistischer en herkenbaarder geworden.
- Naast het verwerken van deze grotere ontwikkelingen zijn bronnen, voorbeelden en taalgebruik herzien en geactualiseerd.

Dankwoord

Dank gaat uit naar velen die hebben meegedacht en feedback hebben gegeven. Destijds en nu nog steeds zijn wij dank verschuldigd aan (in alfabetische volgorde): Gerben Bakker, Kees Bal, Rob Bartels, Herman Blom, Maarten Borneman, Martine Ganzevles, Erna de Gelder, Michel van de Graaf, Frits Harinck, Willem Hollewand, Marlies Jellema, Tineke Kingma, Marianne Kruyskamp, Mechteld Lengkeek, Hanneke van Lieshout, Annemie Michels, Sabine Mulder, Lisette Munneke, Piet Murre, Erik Ploeger, Theo Pullens, Anje Ros, Roos Anne Scholtens, Remi Soleman, Mieke Steenhuis, Jack de Swart en Esra Yildirim.

We danken Robby van der Meulen voor de treffende illustraties. Yvette Hiemstra en Thirza Anker danken wij voor de verbetering tijdens het redactieproces.

Speciale dank gaat uit naar onze *critical friends*: Cosiene Burger, Melina Fleurke, Wouter Scholten en Jantine Schuitema. En ook naar Greet van der Kaap. Samen met haar hebben we in 2021 *Een onderzoekende houding in bedrijf: Professionele vaardigheden voor het economische domein* geschreven. Ook toen hebben we inhoudelijke en tekstuele verbeteringen doorgevoerd waar we in deze herziening op voortborduren.

Voorjaar 2026,
Arnout Schuitema
Maaïke van den Herik

Inleiding

Wat is het toch heerlijk om soms niet te hoeven denken. Stel je voor: je bent op je vrije dag ergens in een park van de zon aan het genieten. Om je heen zijn geluiden van ruisende bomen en kwetterende vogels. Ergens verder weg hoor je twee kinderen heel hard tegen elkaar schreeuwen. Je hoopt dat ze het snel oplossen. En verder denk je helemaal niets. Langzaam dommel je weg. Later besluit je samen met vrienden naar een Spaans restaurant te gaan waar jullie nog nooit zijn geweest. Op de menukaart staat *sorpresa de la cocinera*. Je vertrouwt erop dat de kok zijn vak verstaat en dat het lekker zal zijn en kiest het gerecht zonder dat je weet wat het is. 's Avonds lees je een boek dat gaat over een geheim agent die allerlei hoogst onwaarschijnlijke gebeurtenissen meemaakt. Het leest heerlijk weg.

Genieten van momenten waarop je niet hoeft na te denken kan heel prettig zijn. Veel situaties in het dagelijks leven zijn compleet anders. Studeren voor een tentamen of een moeilijk gesprek met een vriend vraagt denkwerk. En het werk waar je nu voor wordt opgeleid eist dat je continu nadenkt over hoe je kwaliteit kunt leveren. Dat nadenken over kwaliteit is het onderwerp van deze uitgave, met als centraal begrip een onderzoekende houding. Vanuit zo'n houding ben je namelijk bereid situaties te onderzoeken; je bent bereid energie te steken in dat onderzoek, je ervoor in te spannen. Een onderzoekende houding wil bijvoorbeeld zeggen dat je openstaat voor signalen, zoals de schreeuwende kinderen, en deze signalen analyseert om te beslissen of je actie moet ondernemen of niet. Een onderzoekende houding betekent bijvoorbeeld ook dat je jezelf motiveert om complexe

informatie in te winnen die je kan helpen een goede beslissing te nemen. En dat je bereid bent te zoeken naar fouten in je eigen ideeën en overtuigingen en deze fouten onder ogen durft te zien. Een onderzoekende houding is dus iets anders dan de uitvoering van een onderzoeksproject. Het gaat om een houding die je in heel veel professionele situaties kunt laten zien.

Misschien vraag je je nu af: is een onderzoekende houding wel zo belangrijk voor het beroep waarvoor ik word opgeleid? Dit is een goede vraag die wijst op kritisch denkvermogen. Het antwoord op de vraag is: 'Ja, zo'n houding is belangrijk voor het vak dat je leert.' Want als professional neem je veel beslissingen die invloed hebben op anderen. Als je goed observeert wat er om je heen gebeurt, er kritische vragen over kunt stellen, goed evalueert en reflecteert (allemaal aspecten van een onderzoekende houding), dan doe je kennis en vaardigheden op, zie je nieuwe kansen en voorkom je fouten.

Het begint al vroeg

Je begint in feite als baby al met een onderzoekende houding; de ontwikkeling ervan is een continu proces dat al is gestart toen je werd geboren (baby's en jonge kinderen zijn heel onderzoekend). Op de basis- en middelbare school ben je (als het goed is) door je leerkrachten gestimuleerd om je onderzoekende houding verder te ontwikkelen. En tijdens je studie en daarna, in je werk, zal dit proces doorgaan. Door oefening krijg je meer en meer een professionele onderzoekende houding. Hierdoor word je beter in je vak, weet en kun je meer en is de kans op fouten kleiner, zoals we hiervoor al aangaven. In weekenden en op vakantie hoef je (van ons in ieder geval) natuurlijk even geen onderzoekende houding te hebben. Hoewel: even kijken wat er aan de hand is met de kinderen die schreeuwen (weet je wel zeker dat het goed gaat met de kinderen?) kan nooit kwaad.

De inhoud van deze uitgave in vogelvlucht

In module 1 staan we stil bij de vraag wat een onderzoekende houding is en waarom zo'n houding belangrijk is in je opleiding en in het werkveld waarvoor je opgeleid wordt. In het aanleren van een onderzoekende houding onderscheiden we drie fasen. We beschrijven ze in module 2. In de modules 3 tot en met 6 staat telkens een kenmerk van een onderzoekende houding centraal; achtereenvolgens opmerkzaamheid, nieuwsgierigheid, bedachtzaamheid en kritisch kunnen denken. De theorie wordt steeds afgewisseld met praktijkoefeningen. In module 7 lees je over het delen van informatie. Wat kan kennis van jou voor anderen betekenen, wat zijn manieren om informatie met anderen te kunnen delen en hoe kun jij meedenken met anderen? In alle modules zijn oefeningen verwerkt. In de afsluitende module 8 vind je een terugblik en vooruitblik, een viertal casussen en vijftien stellingen om met je studiegenoten en op je stageplek over te discussiëren. De Bijlage bevat een zelfscan die je kan helpen je doelen te bepalen en je voortgang te volgen.

Hoe gebruik je deze uitgave?

Een onderzoekende houding is voor een hbo-professional nodig in een veelheid van beroepssituaties; denk aan contact leggen met de doelgroep, nieuwe handelingsmogelijkheden zien, een professionele opstelling kiezen tijdens conflicten. Voor het aanleren van een onderzoekende houding is oefening en doorzettingsvermogen nodig. Bestudering van deze uitgave is een startpunt. Wat erbij hoort, is dat je aan de hand van de opgenomen opdrachten ook oefent in de praktijk. Door oefening zal het inzetten van een onderzoekende houding je steeds makkelijker afdaan, het wordt een natuurlijke houding.

Online materiaal in Boom academie

In de online leeromgeving vind je de theorie van deze uitgave aangevuld met oefenopdrachten en de invulbare Zelfscan onderzoekende houding. Zo kun je direct oefenen met de opgedane kennis. Als wordt verwezen naar de online leeromgeving vind je het icoontje van een schermplaatje in de marge.